CORPORALITATEA IMAGINII EZOTERICE IN TEATRUL LUI MIRCEA ELIADE

Lăcrămioara Berechet
Universitatea *Ovidius* Constanța

Le prėsent ouvrage propose une thėorie de l'image esotėrique dans le thėâtre de Mircea Eliade incluant la function-signe de l'image comme objet symbolique reliė d'une part à un systėme culturel et d'autre part à un systėme gnostique.On soutient aussi "le corp materiel" de l'image gnostique et son effet sotėrique en ce qui concerne l'ėmotion ėsthetique .

Una dintre proprietățile esențiale ale oricărei imagini este, aşa cum se ştie, funcția sa de semn purtător al unui mesaj, al unei intenții de a comunica ceva , prin intermedierea unui cod, conform cu un sistem situațional dat. În ceea ce priveşte imaginea ezoterică, pe care o vom integra în sfera imaginii simbolice, (crucea, steaua lui Solomon, cercul, roata, arborele), aceasta funcționează mai întai *ca un semn noetic*, deoarece mesajul conținut în imaginea semnificantă reclamă, pentru a fi înțeles, un cod religios întotdeauna raportat un sistem gnostic. Se cuvine să punctăm conform cu această primă observație, finalitatea didactică a imaginii simbolice. Pe de altă parte, ca semn inductiv[1] imaginea ezoterică orientează către o realitate indicibilă, constituindu-se astfel într-o teofanie sau într-o hierofanie[2], un semn al puterii revelate, la fel cum, într-o altă ordine, reprezentarea imaginală a lui Iisus exprimă semnificantul Celui care l-a trimis. Din acest punct de vedere, imaginea ezoterică se prezintă *ca suport pentru un referent, apartinanad suprarealității.* Preluând atributele imaginii simbolice, aceasta aşază la un loc lumea vizibilă , cu cea invizibilă, unind în cer, cea ce Turnul Babel a separat pe pământ.

În această ordine, de revelare a celor mai neînchipuite conexiuni cognitive, imaginea ezoterică, de această dată în calitatea sa de simbol soteric, desfăşoară o zonă de umbră, care prelungeşte misterios fața lumii şi antrenează lectorul într-o căutare inițiatica anevoioasă, dramatică, obligându-l să trăiască într-o complicitate asumată cu sacrul şi cu profanul şi să conştientizeze permanent dimensiunea ritualică a cunoaşterii. Cele două

[1] Jean Borella, *Le mistere du signe*, Paris 1989 ,Editions Maisonneuve, Larose, 1989 ,p.213.
[2]Mircea Eliade , *Imagini si simboluri.*,Bucuresti, Editura Humanitas, 1994.

BDD-A3666 © 2005 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:03 UTC)

ipostaze ale imaginii ezoterice, şi anume aceea de semn noetic şi de semnificant al unui referent suprareal, sunt corelate, deoarece orice imagine semnificantă, ca obiect de contemplare religioasă - Crucea, steaua lui Solomon, roata, svastica, mandala, iantra etc.- se prezinta mai întâi ca formă de cunoaştere hiponoetică.

Aşa cum am observat, imaginile simbolice, fie că sunt exprimate printr-un grup de cuvinte, sau printr-un un singur cuvânt în cazul imaginii textuale, ,fie printr-un desen (imagine reprezentată,) sau printr-un obiect imagine, (o statuie, o cruce, un gest, un dans,) devin recipiente ale suflului divin, obiecte consacrate, şi conform teoriei lui Mircea Eliade sau Émile Durkheim, sunt diferite ca regim ontologic. Sesizate ca semne ale miracolului, acestea revelează misterul închis în forma vizibilă şi se manifestă ca *locum* în care se produce unitatea dinamică, activă, dintre semnificant si semnificat, în cazul de față dintre vizibil şi invizibil, dintre dicibil şi indicibil, dintre profan şi sacru. Orientând prin funcția de semnificare către arhetipuri, către o lume purificată de orice materialitate, imaginile ezoterice reuşesc să livreze sacrul prin intermediul unei reprezentării sensibile.

Apropierea fizică de zona sacrală a imaginii ezoterice, de corporalitatea sa speciala, poate produce o ruptură de nivel ontic, ca urmare a unei participari directe şi conştiente la o „realitatea augustă". Întemeiat pe o fenomenologie a sacrului, misterul imaginii ezoterice devine astfel accesibil întotdeauna printr-o sesizare directă, intuitivă a substanței sale eterice, care „trezeşte"subiectul contemplator, printr-o „ruptură de nivel", către o ordine misterică.

În aceste condiții, semnul se eliberează de condiționările terestre, se dezîncarnează şi se lasă interpretat, printr-o serie de alte semne, care deschid sensul spre tăcere, acolo unde ființa coincide cu neantul. Nu există interpretare totală, nici obiectivare perfectă. Sensul complet al imaginii ezoterice rămâne întotdeauna incomplet, fiindca atribuie obiectului desemnat o valoare, subiectivă şi relativă, condiționată de un context cultural ori de alte sisteme concrete, producatoare de sens , cum ar fi de exemplu, experiențele ori trairile proprii.

Atunci cand imaginile ezoterice fac parte din textura naratiunii mitice, acestea arhivează în corpul vestigial inconştientul colectiv, purtător de valori cosmice, deci sacre[3]. Conform cu studiile teoretice ale lui Mircea Eliade,

[3] Eliade, Mircea, *Imagini şi simboluri*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1996.

BDD-A3666 © 2005 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:03 UTC)

Mythos-ul, ca povestire care revelează o cunoaştere diminuată, reprezintă, în acelaşi timp, o formă a *logos-ului*, intrucat raționalizeaza întotdeauna un aspect al realității şi ofera soluții contradicțiilor lumii moderne , prin apelul la ştiințele ezoterice. In acelasi timp, logos-ul, prin forta invocatiei poate schimba orice obiect profan intr-un obiect sacru, tot astfel cum in ritualul euharistic, prin forta divina a Cuvantului intrupat painea se transforma in imaginea simbolica a corpului divin manifestat si jertfit.Imaginea simbolica transleaza, prin logosul invocat, inspre categoria teofaniei imediate. Cuvantul lucreaza in materie si da forma la ceea ce este lipsit de forma tot astfel cum,in invățătura *Vedelor* , sau in *Evanghelia lui Ioan*, universul este Cuvânt, în ultimă instanță, reprezentare a sunetului, vibrație energetică sonoră. Arta permite percepția acestor ritmuri cosmice, în timp ce sunetele dizarmonice rănesc Trupul manifestat al logos-ului.

Ca limbaj hierofanic, imaginea simbolica are pe de o parte funcție existențială, vizând realitățile care angajează direct ființa, şi pe de altă parte funcție cognoscitivă, descrifrând semnele transcendenței. Setea de simbol a omului modern indică in literatura lui Mircea Eliade nevoia de suprarealitate, de mit, şi poate, la nivel mistic, imperativul de a comunica inițierea. Astfel, reconstruirea imaginativ-simbolică a lumii se situează la un nivel de conştiință superior conştiinței diurne.

Gândirea simbolică, un operator activ in decodarea imaginii semnificante, „sparge realitatea imediată" fără să o amputeze, întregind astfel valoarea unui obiect ori a unei acțiuni, printr-un sistem de corespondențe, care consacră polivalența simbolului. Semnificațiile acestuia țes o rețea de nuclee semantice secundare, fiecare fiind integrat nucleului central. Morfologia aparent nesfârşită a metafizicii unei singure imagini-simbol accentuează, la nivelul de profunzime, un singur sens inductor, care omologhează în planul cunoaşterii sistemele simbolice. În opinia lui Mircea Eliade, „moartea zeilor" nu antrenează dispariția experienței sacrului, acesta continuând să se reveleze şi să se ascundă deopotrivă în simbol, impunându-l ca pe o problemă de limbaj. Cuvintele îşi refuză sensul denotativ, actualizând sensuri enigmatice, sunt înviate şi autentifica experiența supraraționalului, pe care Mircea Eliade refuză să o numească straniu, aşa cum a făcut-o Freud,sau miraculos,aşa cum a făcut-o Tzvetan Todorov, ci sacru.

Conflictul dintre suprarațional şi rațional este mediat de limbajul intențional,

BDD-A3666 © 2005 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:03 UTC)

care le reflectă pe amândouă[4] si extrage din arhiva gândirii şi a limbajului uman acele imagini care pot depăşi conflictul trăit de raţiune în faţa inexplicabilului prin raportare la morfologia mitică**.**

Textele sale dovedesc acea „inspiraţie simbolică" necesară trezirii spiritului dincolo de litera textului, mediind cunoaşterea printr-o hermeneutică recuperatorie, creatoare[5]. Hermeneutica , fiind o ştiinţa fondată pe simbologie reface solidaritatea om-sacru şi reveleaza unitatea unor zone aparent contradictorii ale realului[6].

Teoria eliadiană despre simbol este continuată şi de către Paul Ricoeur, care integreaza simbolul în fenomenologia sacrului, ca verb al hierofaniilor sau al teofaniilor[7]. La această dimensiune a cunoasterii, care pune sub semnul suspiciunii epistema cartezianã *dubito ergo cogito* este nevoie de credinţă pentru a interoga sensurile ascunse, iar Paul Ricoeur reformuleaza zicerea lui Descartes „cred şi mi se permite să înţeleg, înţeleg deci cunosc, cunosc şi cred."

In contextul acestei hermeneutici integrative,imaginea simbolica proiectează echivalenţe de sens, reveland aspecte ale realului mai putin evidente în planul experienţei imediate, dezvăluie misterul contrariilor coincidente, solidaritatea dintre structurile cosmice şi umane, transland experienţa umană in spatii suprareale.

In spaţiul artistic, conştiinţei simbolice[8] îi este proprie complementaritatea

[4] Jean Greisch,L age hermeneutique de la raison, Paris, Les Editions du Corf, 1985 , p. 108.

[5] Mircea Eliade respinge hermeneutica de tip reductiv, în care simbolul mediază frustrările unei sexualităţi nematurizate, mutilate, asociind imaginilor simbolice traumatismele care generează nevrozaUn punct de vedere similar impune şi Gilbert Durand în *Structurile antropologice ale imaginarului*, atribuind de asemenea simbolului calitatea de logos, de raţiune specifică, de formă de cunoaştere.

[6] Eliade, Mircea, *Imagini şi simboluri*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1994, p. 10 şi urm.

[7] Ricoeur, Paul, în *Despre interpretare* (Editura 3, 1998), consideră că simbolul are funcţia de mediere şi de restaurare a sensului ascuns. În cadrul teoriei semnului, Paul Ricoeur interpretează simbolul ca formă semnificantă,ca pe un vehicul sensibil, care desemnează anumite fragmente ale realului.

[8] Teoria lui Ernst Cassirer(Humanitas, 1994) despre conştiinţa simbolic-creatoare argumentează o dată în plus punctul de vedere eliadian, dovedind, ca şi C. G. Jung, că boala mintală este cert o tulburare de reprezentare, o disociere între simbol şi sensurile acestuia, o deficienţă a funcţiei simbolice. Jung, Eliade, Cassirer disting fără confuzie între conştiinţa simbolică creatoare a artei şi conştiinţa simbolică creatoare de fantasme, delir, ori nevroză. Cassirer dezvoltă chiar teoria unui pansimbolism conform căruia lucrurile există doar prin sensul care le impregnează. Mitul ar fi astfel un simbol sclerozat care şi-a pierdut vocaţia poetică.

BDD-A3666 © 2005 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:03 UTC)

sistemelor polare, la fel cum in plan ezoteric legea analogiei inverse rastoarna sensul actelor de cunoastere,intorcand *lumea pe dos.* În conformitate cu opinia lui Gilbert Durand, imaginația, operând prin eufemism, ameliorează regimul uman în lume[9], astfel încât aceeasi imagine ezoterica , actualizeaza simultan si complementar atat sensul distrugerii cat si sensul salvarii.

Din aceasta perspectiva lumea sensibilă poate fi cunoscută mistic prin imaginea anagogică, intrucat aceasta integrează reprezentarea imaginala într-un semnificat spiritual.Corpul sau vestigial este martorul prezent al acelei realitati care lipseste, si la care imaginea simbolica face referire. Prin structurile tainicei sale geometrii, imaginea simbolica activeaza legea analogiei inverse,lucreaza in cer, demonsrandu-si puterea magica si ritualica.

Prezenta si in teatrul lui Mircea Eluiade,imaginea simbolica (*Coloana nesfarsita*,1970)exprima semnul aliantei dintre pamant si cer , dintre materie si lumina,taina pe care Brancusi, ca instanta fictionala in acest text dramatic, o exprima: „A fost destul de greu, si mi-au trebuit multi ani pana i-am dat de rost,a fost greu sa raspund la prima intrebare: cum sa fac , ca spatiul si lumina sa te sileasca sa te gasesti pe tine insuti?" „ Fata :Si totusi, daca stii cum sa transformi materia prin lumina, problema e aproape rezolvata.Caci, nu era asta problema, maestre,? Cum sa arat mai convingator transmutarea materiei in lumina, in asa fel incat sa precipit metamorfoza spirituala a celui care patrunde in Monument ?" [10]

În teatrul lui Mircea Eliade, imaginea ezoterica, asociata dansului, muzicii, sculpturii, se prezinta ca o modalitte estetica de exprimare a mesajului sacru fiind si un instrument de contemplatie.Mai mult, materialitatea codurilor specifice reprezentarii scenice,coroborate non-materialitatii discursului dramatic, genereaza o permanenta tecere de la un limbaj la altul, produce o activitate permanenta de desemnare a lucrului prin cuvant, aproape ritualic, facand posibila manifestarea spiritului in materie :" Brancusi (zambind):Cand am de spus ceva esential stii cum spun (arata coloana) Poate ca as mai avea timp sa le spun doar atat: ca ce am crezut la inceput ca e un punct de plecare (arata coloana), era, tot de la inceput. Punct final: alfa si omega...Dupa Coloana nesfarsita doar tacerea ar mai avea vreun sens."[11]

[9] Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imginarului*, București, Editura Univers, 1977.
[10] Mircea Eliade, *Coloana nesfarsita*,Bucuresti, Editura Minerva,1996, p. 163.
[11] *Op.cit.*p.164.

BDD-A3666 © 2005 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:03 UTC)

Imaginea hierofanica a Coloanei nesfarsite, manifestand sacrul in profan, se constituie ca un limbaj originar al ființei umane, in opozitie cu limbajul uman, care „moare la frontierele acestei existențe profunde, locuite de sacru”[12]. Societatea secularizată se întoarce umilă, prin literatura sa, la capacitatea fabulatorie a individului. Chiar şi cea mai agresivă experiență a existenței, moartea, fiind trăită de catre personajele acestei piese de teatru ca experienta mistica,devine un act de regenerare a fiintei prin intrarea în Noaptea Cosmică, unde are loc reconstituirea condiției embrionare.

Personajele apartin categoriei celor putini care trăiesc sacralitatea realului şi care, din negație în negație (*neti, neti*) ascensionează către cercurile luminii, unde ajung să coincidă cu Neantul, cu Tăcerea: ”Fata (vorbind din ce in ce mai tare) Am sa va dansez ca atunci, vreti, maestre?Mai aveti timp...(Brancusi intoarce capul si o priveste lung, senin, cu mare dragoste...Umbra coloanei incepe sa se lumineze parca dinauntru, sfarsind prin a semana cu un Pod, Brancusi incepe a urca incet pe umbra iluminata a Coloanei, cu capul sus, drept, asa cum arata in 1937...Lumina misterioasa care strabate din umbra misterioasa a coloanei creste tot mai mult.... fata cade in genunchi vazand cum Brancusi se pierde in lumina. Muzica inceteaza) E adevarat Maestre? E adevarat ca asta ai vrut sa ne spui? Ca mai mare si mai puternica decat toate e Tacerea ?”[13]

Prezenta in acest tip de literatura a imaginii simbolice instituie un spațiu scriptural orientat, pentru că introduce un factor de transcendență, de sens, impune valori etice si operează asupra unei fenomenologii a sacrului, conciliază singularitatea textului cu universalitatea *logos*-ului, lasand lecturii bucuria de a descoperi, prin inspirație, un maximum de sens.Până la urmă, trecerea tropului de la utilizarea lingvistică la o utilizare teologică[14] presupune a vedea dincolo de semnificația imediată acel surplus de sens, pe care cuvântul îl primeşte prin grație.

Episodul final al piesei de teatru ar putea fi interpretat din punctul de vedere al ezoterismului ca *naştere supranaturală a eroului, o ieşire din ou*, sau, altfel spus, o ieşire din lanțul condiționărilor ontice. Nuvela activează complexul magico-religios al legatului, care integrează o sumă de arhetipuri relaționate

[12] Ricoeur, Paul, în *Cahier de l'Herne*, nr. 33, 1978, p. 276-277, *apud* Mircea Handoca, *Mircea Eliade, Contribuții biografice*, Bucureşti, Societatea literară „Relief Românesc”, 1980.
[13] Ibid.p. 166.
[14] de Certeau, Michel,Fabula mistica, Iasi, Polirom,1996, p. 93 şi p.215.

BDD-A3666 © 2005 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:03 UTC)

constelativ: țesătura cosmosului, *(Maya)*, labirintul, lanțul existențelor, *(Samsara)*, jocul creației *(lila*), dar şi miturile ascensiunii prin ieşirea din labirint.[15]

Acest tip de literatura, supraîncărcat de imagini simbolice răspunde nevoii de a transmite cititorului o tradiție ezoterică. Se înscriu în această paradigmă, scrierile sacre, literatura evului mediu despre căutarea Graal-ului, apoi Dante în *Divina comedie*, Goethe în *Faust*, Baudelaire în *Elevation*, Balzac în *Seraphita*, si asa mai departe.

Când Cuvântul a fost rostit şi textul l-a încriptat în litera sa, personajul iese din scenă, nu înainte de a reaminti, celor care în continuare nu înțeleg că *mai există un pod, o coloana, o ieşire din Roată*, atunci când ființa traversează apele Vavilonului şi încă o dată i se permite oglindirea în lumina adevărată; eroul se strecoară pe unde noaptea se întâlneşte cu ziua, trece printre două pietre de moară care nu se opresc din măcinat. Întâlnirea cu acel moment favorabil, indiferent pe ce „spiță" a roții se produce, poartă însemnele unui *misterium tremendum*: „simți o indescriptibilă beatitudine în clipa când te cuprinde frica, te cuprinde deodată din toate părțile, izvorăşte din adânc, în inima vieții şi dacă în clipa aceea nu-ți spui: trebuie să existe o ieşire! Esti pierdut, nu te mai poți întoarce, ai rămas îngropat de viu acolo, în cripta acea din inima muntelui, în camera aceea obscură fără uşi şi fără ferestre. Simt această beatitudine, simt cum mă cuprinde frica şi îmi spun şi vă spun şi dumneavoastră: există o ieşire!" [16].

[15] Cea de-a doua şcoală a gândirii indiene este cea budistă, la rându-i divizată în două mari ramuri; *hinayana* şi *mahayana*. Elementele comune celor două şcoli sunt non-violența în orice manifestare, conştientizarea conexiunilor dintre toate evenimentele existențiale, practicarea virtuților interioare, toleranța şi deschiderea spirituală. Un alt element comun acestor învățături, descrise pe larg de Mircea Eliade (*Istoria credințelor şi ideilor religioase*, *Yoga şi Patanjali*, *Yoga, nemurire şi libertate*) este identitatea dintre *Brahman* şi *Samsara*. Cel care realizează în timpul vieții aceasta identitate se transformă într-un *boddisattva*, un individ în care orice formă de dualism este transcensă, grație uniunii dintre intelect şi intuiție. El trece de la iluzie, la cunoaşterea adevărului

[16]Mircea Eliade , *Podul*, in *Proza fantastica*, Editura Fundatiei Culturale Romane, Bucuresti, 1991, vol. 2, p.55).

BDD-A3666 © 2005 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:08:03 UTC)